

Türkiye, KKTC ve Türk Dünyası Devletleri'nin Yükseköğretim ve Hayat Boyu Öğretim Sistemleri*

Higher Education and Lifelong Education Systems of Turkey, TRNC and Turkic World States

İsmet ERGİN¹, Sibel AÇIŞLI ÇELİK², Burcu AKKAYA³

¹Eğitim Yöneticisi ve Öğretmen Yetiştirme Okulu, Öğretim Başkanlığı.

e-posta: ismet.ergin@gmail.com

²Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,

Fen Bilgisi Eğitimi Ana Bilim Dalı. e-posta: sacisli@artvin.edu.tr

³Millî Eğitim Bakanlığı. e-posta: akkaya.eyt@gmail.com

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: 03.12.2022

Yayına Kabul Tarihi: 21.02.2023

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'nin yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim sistemlerinin yapısını incelemek ve birbirleriyle karşılaştırılmasını sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik veriler, bu devletlerin her biri ile ilgili alanyazından, basılı bilimsel ve resmî kaynaklardan, ilgili devletlerin bakanlıklarının resmî internet ağlarındaki verilerden toplanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, betimsel analiz yöntemi aşamaları dikkate alınarak eğitim dilleri, yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora), hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim temaları oluşturulmuş; araştırma kapsamında ulaşılabilen, değerlendirmeye alınan kaynaklar belirlenen bu temalar kapsamında incelenmiştir. Elde edilen veriler tanımlanarak doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve verilerin özgün hâline bağlı kalınarak yorumlanmıştır. Araştırma sonunda, Türk Devletleri'nin

***Alıntılama:** Ergin, İ., Açışlı Çelik. ve Akkaya, B. (2023). Türkiye, KKTC ve Türk Dünyası Devletleri'nin yükseköğretim ve hayat boyu öğretim sistemleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(1), 263-305.

yükseköğretim ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim sistemlerinin yapısında benzerliklerin ve farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle, araştırmanın sonunda Türk Devletleri'nin eğitim ve öğretim sistemindeki ortak noktaların, farklılıkların ve iyi uygulamaların birbirine aktarılacak artan bir katkıyla devam ettirilmesine ve daha fazla geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk dünyası devletleri, Yükseköğretim ve hayat boyu öğrenme, Eğitim ve öğretimin karşılaştırılması

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the structure of higher education (associate, undergraduate, graduate and doctorate) and lifelong learning education and training systems of Türkiye, Turkish Republic of Northern Cyprus and the Turkish World States and to compare them with each other. Data to achieve this goal were collected from the literature on each of these states, from printed scientific and official sources, and from data on the official websites of the ministries of the relevant states. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the research. While analyzing the data, descriptive analysis method was used. In the research, the themes of languages of education, higher education (associate degree, undergraduate, graduate and doctorate), lifelong learning education and training were created by considering the descriptive analysis method stages; and the sources that can be accessed and evaluated within the scope of the research were examined within the scope of these themes. The data obtained were defined, supported by direct quotations and interpreted by adhering to the original form of the data. At the end of the research, it was concluded that there are similarities and differences in the structure of higher education and lifelong learning education and training systems of the Turkish States. Based on these results, at the end of the research, suggestions were presented for the continuation and further development of the common points, differences and good practices in the education and training system of the Turkish States with an increasing contribution.

Keywords: Republic of Turkey, Turkish Republic of Northern Cyprus, States of the Turkic world, Higher education and lifelong learning, Comparison of education and training

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyıl bilgi paradigması, kayda değer bir değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Günümüz dünyasında bireylerden beklenen ve istenen, bilgiyi ezberine alması, saklaması değil her alanda ve ortamda ona hızlı, doğru, etkin bir şekilde ulaşması, paylaşması, onu etkin ve verimli kullanmasıdır. Bunu sağlamak, kullanabilmek ve yaymak için bireyin önemsemesi, araştırması ve geliştirmesi gereken belli beceriler bulunmaktadır (Hamarat, 2019).

Eğitim sistemleri, ülkelerin yetiştirmek istedikleri insan profiline göre şekillenmektedir. Bu bağlamda ülkeler eğitim vizyonlarını ve bu vizyon kapsamında eğitim uygulamalarını gelecekte yetiştirecekleri nitelikli bireylerin taşınmasını istedikleri özelliklere göre yapılandırmaktadır (Özerbaş ve Safi, 2022). Bireyin geliştirilmesi gereken becerileri sağlamanın en önemli ve tek yolu eğitimidir. Eğitim kavramı, geniş ve dar anlamda olmak üzere iki açıdan tanımlanabilir. Eğitime daha geniş bir pencereden bakıldığında hayat boyu eğitim kavramı karşımıza çıkmaktadır. Diğer anlamda bakıldığında ise bireyin hayata gelmesinden ölüncüye kadar gerek ailesi ve çevresinden gerek eğitim ve öğrenim (özellikle yükseköğretim) hayatı boyunca, gerekse çalıştığı iş yerinden edindiği tüm bilgi ve beceriler yoluyla ya da kendini geliştirmek için gayret göstererek bilgi, beceri, tutum ve davranışlarında özellikle istedik, beklenen değişiklik meydana getirmesidir. Böylece, eğitim ve öğretimin toplumun, birbirilerini etkileyen, destekleyen, yönlendiren ve birbirlerinden etkilenen, faydalanan iki ana unsur olduğu tespit edilmiştir (Varış, 1998). Çağımızda ve gelecekte eğitim ve öğretimin bu etkilerinin özellikle Türk Dünyasında yer alıp gözlenmesi ve ilerlemesi çok önem arz etmektedir.

Günümüzde tüm Türk Devletleri için coğrafi ve kültürel anlamda Türk Dünyası kavramı kullanılmaktadır (Şiraz, 2017). Yeni yüzyılın ve gelecekteki çağın ihtiyaçlarını herkes için yükseköğretim ve hayat boyu öğrenme yaklaşımı ile karşılayacak eğitim-öğretim sistemleri; her bireye önem ve değer veren, bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, etkin ve verimli rehberlik hizmeti barındıran, yatay ve dikey geçişlere imkân sağlayan, her türlü meslek standartlarına uygun, bilgisayar ve diğer her türlü elektronik teknolojilerini hayatının bir parçası olarak gören, üretime yönelen ve bu alana dönük eğitim ve öğretime ağırlık, destek veren, fırsat eşitliğini her birey için gözetilen bir yapıya dönüşmektedir. Bu değişimler ve yeni gelişmeler doğrultusunda, Türk Devletlerinde kaliteli eğitim ve öğretime olan talep ve istek her geçen gün artmaktadır. Bu talep ve istekler ise Türk Devletleri toplumunun her bireyine, örgün ve yaygın eğitim ve öğretim kurumlarında hayat boyu öğrenmeyi temel alan yaklaşımla; ulusal ve uluslararası alanlardaki rekabet ortamına uyum sağlayabilecekleri, yarışabilecek, zekâ

işlevlerini sürdüren ve geliştiren, araştırmacılığı ve yaratıcılığı ön planda tutan ve bütün bunları uygulatabilecek bir eğitimin verilmesiyle karşılanabilecektir. Bireyler, hayat boyu öğrendikleri bilgi, beceri ve tecrübelerini, deneyimlerini ve atalarından onlara miras kalmış tecrübe edindikleri bilgileri ve tecrübeleri kendilerinden sonra gelen kuşaklara aktarmaya çalışmışlardır (Ahmedov, 1993; Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi, 2005). Yukarıda ifade edilen eğitim ve öğretimin basamakları, yükseköğretim ve hayat boyu öğrenmedir. Bu eğitim ve öğretimlerin amaçları, ülkelerin bilim ve teknoloji politikasına, düşüncesine uygun, ülkelerin ve toplumun çok yüksek seviye ve toplumun çeşitli, değişik kademelerindeki insan gücü gereksinimine göre, öğrencileri ilgi, istek, beceri, tutum ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirmelerini sağlamak; Türk Dünyası toplumunun eğitim ve öğretim seviyesini muhasır medeniyetler seviyesine yükseltici, kamuoyunu inandırıcı elde edilen bilimsel verileri sözle ve yazı ile insanlara yaymak, yaygın eğitim ve öğretim hizmet ve faaliyetinde bulunmaktır (Akkaya, Açışlı Çelik, Ergin, 2022; English ve Carlsen, 2019; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2023; Price ve Oliver, 2007; Shuinshina, 2006; Türkiye'de Hayat Boyu Öğrenme, 2022 Turgut, Özalp ve Kaymakçı, 2019; Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu, 2022;). Türk dünyasının birliktelik içerisinde hareket edebilmesinin yegâne çözümü, ortak eğitim sistemlerinin oluşturulmasıdır. Millî Eğitim Temel Kanununda, Türk Millî Eğitimin genel amacı ifade edilirken Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen onları koruyup geliştiren, ailesini, vatanını, milletini, seven, daima yüceltmeye çalışan ve insan haklarına saygılı yurttaş yetiştirme vurgusu yapılmaktadır. Bu anlamda bütün ülkelerin eğitim sisteminden beklentisi, kendi tarihi ve kültürel mirasına sahip çıkan evrensel insani değerlere sahip yurttaşlar yetiştirmektir (Yıldırım, 2017).

Bu kapsamda, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dışında, 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile bağımsızlıklarına kavuşan Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri ile dünya üzerinde bağımsız yedi Türk devletinin varlığından söz edilebilmektedir (Toran ve Yağan Güder, 2020). Yapılan bu çalışmada, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri arasındaki yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretimin yapısındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuş, eğitim ve öğretim sistemlerindeki gelişmiş ve gelişmeye devam eden önemli ve faydalı noktaların birbirleri ile paylaşılmasına, yakınlaşmasına ve eğitim ve öğretimdeki olumlu yöndeki gelişmeleri diğer devletlere örnek olmasını sağlamak, aralarındaki paylaşımın daha da artırılmasına hizmet etmek amaçlanmıştır. Günümüzde alanyazınında Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretimi yapısı ve birbiri ile karşılaştırılması üzerine kaynakların yeterli olmadığı, sınırlı ve dar kapsamlı araştırmaların olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın, ülkelerin birbirinin sistemine olumlu katkı sağlaması, yol gösterici olması hedeflenmiştir. Bu nedenle bu araştırma, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretimin yapısını incelemeyi ve birbirleriyle karşılaştırılmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu genel amaca ulaşabilmek için şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinde ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, hayat boyu öğrenme; eğitim ve öğretim sistemlerinde kullanılan dil/diller nelerdir?
2. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinde ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, hayat boyu öğrenme sistemleri; eğitim ve öğretim sisteminin genel yapısı nasıldır?
3. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinde; ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, hayat boyu öğrenme sistemleri;
 - a. Zorunluluk durumuna (zorunlu eğitim yılına),
 - b. Eğitim kademesi,
 - c. Öğrencilerin yaşına,
 - ç. Eğitim süresine (yıl),

d. Yükseköğretim kurumlarına girişlerindeki sınav durumuna göre farklılık gösteriyor mu?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, materyale, verilerin toplanmasına ve analizine, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına yönelik açıklamalar yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma modeli esas alınarak tasarlanmıştır. Araştırmanın asıl hedefi, elde edilen verilerdeki bilgiyi analiz edip, yorumlayarak ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ayrıca bu araştırmanın deseni durum çalışmasıdır. Durum çalışmasında birkaç durum derinlemesine ele alınmakta ve bu durumlara ilişkin faktörlerin birbirilerini nasıl etkilediklerine odaklanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'nin hâlihazırda uygulanan yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim sistemi mevcut durumları ile detaylı olarak doküman analizi ile incelenmiş ve karşılaştırma yapılmıştır.

Materyal

Araştırmada elde edilen ve kullanılan kaynaklar, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu örnekleme yönteminde, elde edilen bilginin yoğun olduğu durumlarda araştırmacıya derinlemesine inceleme yapabilme imkânı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2005). Amaçlı örneklemenin yanında, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik bu devletlerin her biri ile ilgili tez, kitap, dergi, makale gibi basılı bilimsel ve resmî kaynaklardan, ilgili devletlerin bakanlıklarının resmî internet ağlarındaki verilerden, günümüz mevcut durumuna ve hedeflerine yönelik veriler ise ilgili devletlerin resmî olarak yayımladığı kaynaklardan elde edildiğinden, yoğunluk örnekleme de kullanılmıştır. Araştırma materyali için 2020-2021-2022 eğitim ve öğretim yıllarında Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'nin bakanlıklarına

ait resmî internet sayfaları ile bu ülkelerdeki üniversitelerin internet sayfaları, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez tarama merkezindeki konu ile ilgili tezler, yayınlanmış ulusal ve uluslararası denklik belgeleri ve rapor bilgileri, konu ile ilgili yayınlanmış kitaplar, veri tabanlarındaki ilgili makaleler, konu ile ilgili veri tabanlarının tamamı taranmıştır. Tarama sonucunda elde edilen kaynakların geniş bir dağılım göstermemesi nedeniyle, Türk Devletleri'nin yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretimine ilişkin yazılan tüm kaynaklar araştırmaya dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda; Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'nin yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretimi ile ilgili araştırma kapsamında kullanılan kaynaklar Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Kullanılan Kaynaklar

Devletler	Kaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti	<ul style="list-style-type: none"> – Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). 23 Kasım 2021, https://www.meb.gov.tr. – MEB. Millî Eğitim Temel Kanunu, 1739 Sayılı Kanun, Resmi Gazete, 14574. 24 Haziran 1973. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf. – Millî Eğitim Temel Mevzuatı. 2000. – MEB, Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri. 1999. – MEB, Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü. Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri. MEB Yayınları. 1997. – MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı. Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. 20 Kasım 2021, http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_organ_egitim_2020_2021.pdf. – Yükseköğretim Kurulu (YÖK). Mevzuat. 09 Aralık 2021, https://www.yok.gov.tr.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	<ul style="list-style-type: none"> – KKTC MEB. Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi, KKTC Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. 2005. – KKTC Millî Eğitim Yasası. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi'nin 23 Mayıs 1986 Tarihli Birleşiminde Kabul Olunan Millî Eğitim Yasası. 1986. – KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı. Eğitim Sistemi. 15 Mayıs 2021, http://www.mebnet.net/sayfa/egitim-sistemi.
Azerbaycan Cumhuriyeti	<ul style="list-style-type: none"> – Azerbaycan Eğitim. Azerbaycan Eğitim Sistemi. 14 Haziran 2020. https://www.azerbaycanegitim.com/azerbaycan-egitim-sistem. – Azərbaycan Təhsil Nazirliyi (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı). Yüksek Öğretim, 15 Ağustos 2021, https://www.edu.gov.az. – Agamaliyev, Rahim. Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi. 12 Ağustos 2020, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/agamaliyev.htm. – Eğitim Kanunu. Azerbaycan Cumhuriyeti. Öğretmen Yayıncılık. 1993. – Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu (ARTİ). Eğitim Programları, Yayınlar. 10 Eylül 2021, https://arti.edu.az/az. – Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika İnstitutu. Azərbaycan Faktlar və Rəqəmlər. 18 Haziran 2021, https://www.stat.gov.az.
Özbekistan Cumhuriyeti	<ul style="list-style-type: none"> – Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek ve Ortaöğretim Özel Eğitim Bakanlığı. Eğitim Ağı. 06 Eylül 2021, https://www.edu.uz/uz. – Özbekistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Bakanlığı. Eğitim. 07 Eylül 2021, https://www.uzedu.uz. – Özbekistan'ın Yüksek Öğrenim ve Araştırma Sistemi: Doktora Mezuniyetinin Ana Aktörleri ve Son Reformları. 10 Ekim 2020. https://ideas.repec.org/p/zbw/iamodp/165.html. – TDPU (Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti). Taşkent Devlet Pedagojik Üniversitesi, 02 Mayıs 2021, https://new.tdpu.uz.

-
- Kazakistan Cumhuriyeti**
- Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı, The Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. 18 Ekim 2021, <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu?lang=en>.
 - Kazakistan Cumhuriyeti Başkanı Resmi Sitesi. Stratejiler ve Programlar. 22 Ekim 2019, <https://www.akorda.kz>.
 - Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası. Bölüm I-IX. 11 Mayıs 2019, <http://www.constitution.kz>.
 - Shuinshina, Nazym. Türkiye’de Kazakistan Eğitim Sistemlerinin Örgütsel Yapılarının Karşılaştırılması (Merkezi ve Taşra Teşkilatı Açısından). Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, 2006.
 - Tülbasiyeva, Lezzet. Kazakistan’ın Eğitim Sistemi ve Yeni Gelişmeler. Çeviren: Dr. Almagül İsina. İslam Ülkeleri Kongresi, 24-27 Ekim, İstanbul, 2007, 455-460.
 - Zhakanova, Gulnaz. Kazakistan ve Türkiye’de Lisans Düzeyinde Resim-İş Eğitiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2018.
 - Zhumasheva, Umsunay. Sovyet Sonrası Dönemde Kazakistan’da Millî Eğitim Politikası. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2018.
-
- Kırgızistan Cumhuriyeti**
- Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Kırgız Eğitim Sistemi. 16 Eylül 2021, <https://edu.gov.kg>.
 - Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Okul, Ders Dışı ve Ek Eğitim Bölümü, Yüksek ve Orta Mesleki Eğitim Bölümü. 05 Haziran 2018, <https://edu.gov.kg/ru/about/sistema-obrazovaniya>.
 - Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı. Başkanlık Eğitim Programı. 14 Ekim 2021, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/46921>.
 - Kırgız Eğitim Bakanlığı. Bişkek Eğitim Müşavirliği. 07 Şubat 2019, <http://biskek.meb.gov.tr>.
 - Polat, Fazlı. Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan Eğitim Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, vol. 36, 2011, 1-18.
 - Zhyldyz, Akunova. Türkiye’de ve Kırgızistan’da Ortaöğretim Okullarında Çalışan İngilizce Öğretmenlerinin Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar: Bir Durum Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, 2018.
 - Şişman, Mehmet ve Asım Arı. Kırgızistan’da Eğitimin Temel Problemleri ve Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyacı. Sosyal Bilimler Dergisi, vol. 11, no. 21, 2009, 133-147.
-

Türkmenistan Cumhuriyeti	<ul style="list-style-type: none"> – Türkmenistan Eğitim Bakanlığı. Ministry of Education of Turkmenistan. 15 Kasım 2021, https://education.gov.tm/en/ministry. – Türkmenistan Eğitim Sistemi. Eğitim Sistemi, Müfredat. Yüksek Eğitim. 25 Mart 2020, http://countrystudies.us/turkmenistan/16.htm. – Türkmenistan Bilimler Akademisi. Science and Technology. Science of Turkmenistan Policy, 04 Aralık 2020, http://science.gov.tm. – Türkmenistan Demografi Profili. Turkmenistan. 11 Kasım 2019, https://www.indexmundi.com/turkmenistan/demographics_profile.html. – Türkmenistan, Eğitim. Education. 06 Temmuz 2020, https://www.usaid.gov/turkmenistan/education. – Türkmenistan Eğitimin İlkeleri ve Genel Hedefleri. World Data on Education. Turkmenistan, 01 Ekim 2020, http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002113/211313e.pdf.
Ortak Kaynaklar	<ul style="list-style-type: none"> – Bay, E. , Alimbekov, A. , Mete, M., Cücük, E. & Yokuş, E. (2017). Türk Dünyası Birliği Algısı (The Perception of Turkish World Union). Gazi Akademik Bakış Dergisi, 11(21), 55-85. DOI: 10.19060/gav.379576. – Dündar, Hakan. Türk Dünyasında Eğitim. Pegem Akademi, 2016. – Gül, Yavuz Ercan. Günümüz Türk Devletlerinde Örgün Eğitim. Nobel Bilimsel Eserler, 2019. – Şiraz, Fadıl ve diğ. Türk Dünyası Eğitim Raporu-Azerbaycan. Pegem A Yayıncılık, 2017. – Yıldız, Ayşe Çolpan ve Murat Yılmaz. Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, İnceleme Araştırma Dizisi, no. 61, 2018. – Savaş, Salih. Türk Dünyasında Eğitim Alanındaki Gelişmeler ve Yenilikler. Journal of Azerbaijani Studies. vol. 6, no. 1, 2010, 269-283.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında nitel araştırma tekniklerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi tekniğinin aşamaları; dokümanlara ulaşılması ve toplanması, dokümanların orijinalliğinin kontrol edilmesi, dokümanların anlaşılabilirliği için kontrol edilmesi, verilerin analiz edilmesi ve elde edilen verilerin kullanılması (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmada Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri (Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri)'nin yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretimi ile ilgili kaynakları bu aşamalar dikkate alınarak incelenmiştir.

Yürütülen çalışmada, herhangi bir yıl sınırlaması bulunmaksızın, başlığında yukarıdaki devletlerle ilgili yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim sistemleri ile ilgili kelimelerini bir arada bulunduran çalışmalar Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez tarama, SCOPUS, ERIC, WOS ve ULAKBİM vb. veri tabanları taranarak inceleme yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizin temelinde elde edilen bilimsel verilerin sistematik ve açık, net, anlaşılabilir, güvenilir bir biçimde betimlenmesini, yorumlanmasını, neden ve sonuç bağlamında ele alınmasını, araştırma neticesinde elde edilen verilerden sonuç çıkarılmasını ifade etmektedir. Betimsel analiz yönteminde sık sık doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel analizin aşamaları dikkate alınarak, bu çalışmada Türk Devletleri'nin yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme temaları oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında ulaşılabilen kaynaklar Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinde ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, hayat boyu öğrenme; eğitim ve öğretim sistemlerinde kullanılan dil/diller, eğitim ve öğretim sisteminin genel yapısı, zorunluluk durumuna (zorunlu eğitim yılına), eğitim kademesi, öğrencilerin yaşına, eğitim süresine (yıl), yükseköğretim kurumlarına girişlerindeki sınav durumu temaları başlıklarında incelenmiştir. Bu temalar dikkate alınarak elde edilen veriler tek tek incelenmiş, analiz edilerek tanımlanmış, doğrudan alıntılarla desteklenmeye çalışılmış ve toplanan verilerin özgün hâlde kalması sağlanarak veriler yorumlanmıştır. Veriler kayıtlara işlenirken ulaşılan kodlar ve kavramlar, belirlenen temaların başlıkları altında ayırılıp sınıflandırılarak amaca uygun tablolar oluşturulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırma kapsamında geçerlilik iç geçerlik ve dış geçerlik (Yıldırım ve Şimşek, 2013) olmak üzere iki yönden ele alınarak incelenmiştir. Araştırmada iç geçerlik sağlamak amacı ile kaynaklardan elde edilen analiz sonucu verilerin belirlenen içeriğe uygun olup

olmadığı ve bulguların içerikle tutarlılık gösterip göstermediği detaylı incelenmiş ve belirlenen yukarıda da belirtilen temaların araştırma sorularıyla ilişkili olarak oluşturulması sağlanmıştır. Araştırmada dış geçerliği sağlamak amacıyla da Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'nin bakanlıklarına ait resmî siteler, bu ülkelerdeki üniversitelerin internet sayfalarındaki ilgili bölümler, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez tarama merkezindeki konu ile ilgili tezler, yayımlanmış ulusal ve uluslararası denklik belgeleri ve rapor bilgileri, konu ile ilgili yayımlanmış kitaplar, veri tabanlarındaki ilgili makaleler, konu ile ilgili veri tabanlarının tamamı taranmış ve resmî kaynaklardan faydalanılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliği iç güvenilirlik ve dış güvenilirlik (Yıldırım ve Şimşek, 2013) olmak üzere iki yönden ele alınmış ve incelenmiştir. Araştırmada iç güvenilirliği sağlamak için veriler birden çok araştırmacı tarafından toplanarak analiz edilip ortak bir hedef, uzlaşma noktası sağlanmıştır. Ayrıca kaynaklardan analiz edilerek elde edilen veriler doğrudan alıntı yapılarak herhangi bir yorum katılmadan araştırmanın amaçları ve hedeflenen kitlelere sunulmaya çalışılmaya gayret gösterilmiş ve elde edilen araştırma verilerinin açıklanması ve yorumlanması ise daha sonraya bırakılmıştır. Dış güvenilirliği sağlamak için de araştırma süreci, aşamaları açık ve net, ayrıntılı ve detaylı bir biçimde açıklanmış, yorumlanmış ve araştırmadan elde edilen analiz sonuçlarının verilere bağlı olduğu ortaya koyulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri (Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri) yükseköğretim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim sistemi ile ilgili kavramlar ve karşılaştırmalar yer almaktadır.

Devletlerin Eğitim ve Öğretim Sisteminde Kullandıkları Resmî Dillere Yönelik Verilerin Değerlendirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk Dünyası Devletleri'ndeki (Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri) eğitim ve öğretim sisteminde kullanılan dillere yönelik verilerin karşılaştırılması Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Devletlerin Eğitim ve Öğretim Sisteminde Kullandıkları Resmî Dillere Yönelik Veriler

Devletler	Kullanılan Dil/Diller
Türkiye Cumhuriyeti	Türkçe
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	Türkçe
Azerbaycan Cumhuriyeti	Azerice
Özbekistan Cumhuriyeti	Özbekçe
Kazakistan Cumhuriyeti	Kazakça, Rusça
Kırgızistan Cumhuriyeti	Kırgızca, Rusça
Türkmenistan Cumhuriyeti	Türkmençe, Rusça

Tablo 2'de görüldüğü gibi Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan ve Özbekistan Cumhuriyetleri resmî eğitim dili olarak sadece devlet dilini kullanmaktadırlar. Ancak Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinin resmî eğitim dili olarak kendi devlet dilinin yanında Rusçayı da resmî eğitim dili olarak kullandığı görülmektedir. Bunun nedenini, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile bu ülkelerde yaşayan Rus nüfusunun etkisinin fazla olması ve diğer Türk devletlerine göre oranlarının daha fazla olması ile açıklamak mümkündür. Bununla birlikte özellikle Türkmenistan Cumhuriyetinde Rusça, eğitimde kademeli olarak azaltılarak uygulanmaktadır (Agamaliyev, 2020; Ergin, Açışlı Çelik ve Akkaya, 2021; Mammadov, 2008; Shuinshina, 2006; Yıldız ve Yılmaz, 2018).

Devletlerin Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans, Doktora Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Verilerin Değerlendirilmesi

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora kısaca yükseköğretim eğitim sistemlerine yönelik verilere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir. Bütün devletlerde yükseköğretimin amaç ve görevleri; devletlerin eğitimlerinin genel amaçlarına ve temel ilke ve geleceğe uygun olarak, öğrencileri ilgileri ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda devletlerin bilim, gelecek politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek; çeşitli kademelerde bilimsel eğitim ve öğretim yapmak; devletleri ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel, teknik, teknolojik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak; devletlerin çeşitli yönde, vizyonda ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, bilim ve teknolojinin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmaktır. Yükseköğretim programı araştırma veya profesyonel amaçlar için eğitim uzmanlığına uygun olarak herhangi bir alanda daha derin bir araştırma imkânı sağlamaktadır. Ayrıca mesleki faaliyetlerde bulunma, araştırma, bilimsel pedagojik çalışmalara katılma hakkı vermektedir (Gül, 2019). Yükseköğretim kurumlarının temel görevi öğrencilerin mesleki gelişimini amaçlayan bilim ve pratiğin kazanımlarına dayanan eğitim programlarının geliştirilmesi için gerekli koşulları oluşturarak, yüksek ve yükseköğretim sonrası eğitilmiş kadrolar hazırlamaktır (EACEA, 2017; Türkmenistan Bilimler Akademisi, 2020; Türkmenistan Eğitimin İlkeleri ve Genel Hedefleri, 2020; Zhumasheva, 2018).

Devletlerin Ön Lisans Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Verilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki ön lisans eğitim ve öğretim sistemlerine yönelik verilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Devletlerin Ön Lisans Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Veriler

Devletler	Zorunluluk Durumu	Eğitimin Kademesi (Ön Lisans)	Yaş	Süre (Yıl)
Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Meslek Yüksek Okulları	17/18-19/20	2
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Meslek Yüksek Okulları	18+	2
Azerbaycan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	İlk Mesleki Teknik Eğitim, Orta Mesleki Teknik Eğitim	15-17/19	1-3-4
Özbekistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Meslek Yüksek Okulları	17+	2
Kazakistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Mesleki Teknik Eğitim	18+	2-3-4
Kırgızistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Mesleki Teknik Eğitim	18+	2
Türkmenistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Yüksek Mesleki Eğitim	17-19	2

Tablo 3'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nde ön lisans (meslek yüksekokulu) eğitim ve öğretimi; lise veya dengi okulları bitiren öğrenciler, yükseköğretim ön lisans kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanırlar. Üniversiteye giriş için öğrencilerin devletin ilgili kurumları tarafından yürütülen sınavlardan belirli bir puanı almaları gerekmektedir. Sınavdan sonra bazı üniversiteler bazen özel yetenek sınavı yapmaktadırlar. Ön lisans (meslek yüksekokulları) eğitim ve öğretim süresi 2 yıldır. Bazı meslek yüksekokullarında yabancı dil hazırlık sınıfları bulunmaktadır. İki yıllık eğitimlerini başarıyla tamamlayan öğrenciler sınava girerek 4 yıllık lisans eğitim ve öğretim veren üniversitelere geçiş yapabilirler. Ön lisans programları 17/18-19/20 yaşlarını kapsamakta olup öğrenciler merkezi bir sınava girmeden diplomalarını alabilmektedirler.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ön lisans eğitim ve öğretimi; lise eğitiminden bir sonraki eğitim süreci olan ve 2 yıl ve üzeri eğitim ve öğretim veren üniversite, yüksekokul vb. kurumları kapsayan eğitim ve öğretim dönemidir (KKTC Millî Eğitim Yasası, 1986). Bu eğitim ve öğretim, 18 yaş üzeri bireyleri kapsamakta olup ana

gövdesi üniversitelerden oluşmaktadır. Ön lisans eğitim ve öğretimi 18 yaş ve üstü yaşları kapsamaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ön lisans eğitim ve öğretimi; 15-17/19 yaş bireylerin eğitim ve öğretimini kapsamakta olup ana gövdesi üniversitelerden oluşmaktadır. Ön lisans eğitim ve öğretimine kayıt yaptırabilmek için 9 yıllık ortaöğretim okulu diploması ya da lise diploması ile üniversite giriş sınavından belli bir taban puanın alınması gerekmektedir. Ön lisans eğitim ve öğretimi 1-4 yıl arasında sürmektedir. İlköğretimden (orta tahsilden) daha sonra bu okullara gidenler 4 yıl süreli, liseyi bitirdikten sonra bu okullara gidenler ise 2 yıl süreli eğitim ve öğretim görmektedirler (Agamaliyev, 2020; Azerbaycan Eğitim, 2020; Denklik Kılavuzu, 2020; Mammadov, 2008).

Özbekistan Cumhuriyeti'nde ön lisans eğitim ve öğretimi; 2 yıldır, 17 yaş ve üstünü kapsamaktadır. Meslek eğitim ve öğretimi üretim alanındaki birincil birimlerin doğrudan organizatörlerini ve yöneticilerini, yüksek nitelikli uzmanları, asistanların, yalnızca mesleki beceri gerektiren belirli nitelikli işlerin uygulayıcılarını değil, aynı zamanda ilgili teorik eğitimleri de almış olan teknisyenler, çiftçi, ilkokul öğretmenleri, tıp asistanları, diş hekimleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Gül, 2019; Dünder, 2016).

Kazakistan Cumhuriyeti'nde ön lisans eğitim ve öğretimi; ön lisans, mesleki teknik eğitim ve öğretim 2 veya 3 yıldır, 18 yaş ve üstünü kapsamaktadır. Devletin, toplumun ve bireylerin yükseköğretim isteğini (ihtiyaçları) sağlamak, profesyonel beceri ve bilgiyi artırarak zenginleştirmek, çağdaş ve günümüz şartlarına uygun bilimsel araştırma yöntemlerini, ileri, gelişmiş üretim teknolojisini, üretimin ilerlemesi, örgütlenmesi ve yönetimini kavratmak amaçları gerçekleştirmek, ilerletmek üzere yüksekokullara pratik ve teorik bilgileri olan bu bilgilerin uygulanmasını sağlayan, uygulamaya yönelik farklı alanlarda çalışabilen üst düzeyde iyi yetişmiş uzmanların yetiştirilmesi görev ve sorumluluğu verilmiştir (Gül, 2019; Dünder, 2016).

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde ön lisans eğitim ve öğretimi (mesleki yüksekokul eğitim ve öğretimi); genel ortaokul, mesleki ortaokul ve mesleki yüksekokul temelinde kişilerin mesleki yeterliliklerini artırma ve derinleştirme ihtiyaçlarını karşılamak üzere

ön lisans düzeyinde eğitim ve öğretim vermektedir. Ön lisans mesleki teknik eğitim ve öğretimi 2 yıldır, 18 yaş ve üstünü kapsamaktadır. Mesleki yüksekokulun amacı öğrenim gören öğrencilerin iş yaşamına tam donanımlı hazırlanmasını sağlamaktır (Dündar, 2016; Gül, 2019; Polat, 2011).

Türkmenistan Cumhuriyeti'nde ön lisans eğitim ve öğretimi; yüksek mesleki eğitim programları (mesleki teknik eğitim ve öğretimi) 2 yıldır, 17-19 yaşlarını kapsamaktadır. Türkmenistan ekonomisine ve iş hayatına yönelik mesleki alanlarda kalifiye personelin teorik ve uygulamalı eğitimini sağlamanın yanında, bireyin eğitim, bilimsel ve pedagojik niteliklerini derinleştirilmesi ve genişletmesi konusundaki ihtiyaçlarının karşılanması alanına yönelik eğitim ve öğretim vermektedir (Gül, 2019; Dündar, 2016).

Devletlerin Lisans Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Verilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki lisans eğitim ve öğretim sistemlerine yönelik verilere Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Devletlerin Lisans Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Veriler

Devletler	Zorunluluk Durumu	Giriş Koşulları	Eğitimin Kademesi (Lisans)	Yaş	Süre (Yıl)
Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Üniversiteler	17+	4-6 (Tıp 6 Yıl)
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Üniversiteler	18+	4 (Tıp 6-7 Yıl)
Azerbaycan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Üniversiteler	17+	4-6 (Tıp 5-6 Yıl)
Özbekistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Üniversiteler	20-25	4 (Tıp 6 Yıl, Mimarlık 5 Yıl)
Kazakistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Akademiler, Üniversiteler	20-21+	4-5 (Tıp 6 Yıl)
Kırgızistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Yüksek Mesleki Eğitim, Üniversiteler	18	4-5-6 (Tıp 6 Yıl, Hukuk ve Mimarlık 5 Yıl)

Türkmenistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Sınavla	Yükseköğretim, Üniversiteler	18-23	4-5 (Tıp 6 Yıl)
--------------------------	---------------	---------	------------------------------	-------	-----------------

Tablo 4'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; bu eğitim ve öğretimi almak için bir üniversitede 4 yıllık eğitim ve öğretim süresini tamamlamak gerekmektedir. Tıp, Dış Hekimliği, Eczacılık ve Veterinerlik gibi profesyonel dallar için 5 ile 6 yıl arasında değişen bir eğitim ve öğretim süresini tamamlamak gerekmektedir. Lisans eğitim ve öğretimi, 17 yaş üzeri bireyleri kapsamakta olup ana gövdesi üniversitelerden oluşmaktadır. Lisans eğitim ve öğretimine, ortaöğretimi bitiren öğrenciler lisans yerleştirme sınavı sonucunda kendi tercihlerine göre gidebilmektedirler (Gül, 2019; Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), 2021). Türkiye Cumhuriyeti'nde yükseköğretim sistemi üniversiteler, yüksek teknoloji enstitüleri, meslek yüksekokulları ve diğer eğitim enstitülerinden (askerî üniversite ve polis akademisi) oluşur.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; mevcut liselerden herhangi birini başarı ile bitiren öğrenciler, yükseköğretim kurumlarının belirlemiş oldukları kabul şartları temelinde, bu kurumlardan yararlanma hakkına sahiptirler. Lisans eğitim ve öğretimi üniversitelerde, 18 yaş ve üstünü kapsamakta ve 4 yıl sürmektedir (KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2021; KKTC Millî Eğitim Yasası, 1986).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; çok geniş kapsamda eğitim ve öğretim veren üç kademeli yükseköğretim kurumları mevcuttur. Bu kurumlarda hem lisans hem yüksek lisans eğitim, hem de doktora eğitim ve öğretimi verilmektedir (Mammadov, 2008). Lisans diploması yükseköğretim kurumlarından alınan ilk eğitim ve öğretimi göstermekte ve 4 yıllık lisans veya yerel adıyla bakalavr (bakalorya) derecesini ifade etmektedir (Gül, 2019). Azerbaycan Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi üniversitelerde, 17 yaş ve üstünü kapsamakta ve 4 ile 5 yıl sürmektedir (Denklik Kılavuzu, 2020). Azerbaycan Cumhuriyeti'nde mühendislik fakülteleri, sosyal bilimler fakülteler, fen edebiyat fakültelerinde lisans eğitim ve öğretim süresi 4 yıl, dış

hekimliği ve eczacılık 5 yıl, tıp fakülteleri 6 yıldır. Askerî Tıp Fakültesi, Azerbaycan Tıp Üniversitesi çatısı altında eğitim ve öğretim vermektedir.

Özbekistan Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; yükseköğretime giriş için genel ortaöğretim diploması ve orta mesleki eğitim diplomasına sahip olmak gerekmektedir. Temel yükseköğretim, diğer bir deyişle lisans eğitim ve öğretimi farklı alanlarda temel beceriler ve yeterli bilgi verilmesini içermektedir. Yükseköğretim kurumlarında enstitülerde ve akademilerde verilen eğitim ve öğretimin süresi 4 yıldır. Lisans eğitim ve öğretimi genel yükseköğretim programları üniversitelerde, 20-25 yaşlarını kapsamakta ve 4 ile tıp öğretim süresi uzmanlığı ile birlikte 12 yıl sürmektedir (Edunews, 2020; Gül, 2019). Özbekistan Cumhuriyeti'nde üniversite, akademi, enstitü üç tür yükseköğretim kurumu olarak yer almaktadır (Edunews, 2020; Gül, 2019).

Kazakistan Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; Lisans eğitim ve öğretimi üniversitelerde, 20-21 yaşlarını kapsamakta ve 4 ile 5 yıl sürmektedir (Gül, 2019). Kazakistan Cumhuriyeti'nde yükseköğretim kurumları; akademiler, enstitüler, üniversiteler ve onlarla aynı statüdeki yüksekokullar, konservatuar, yüksek askerî okullarıdır (Shuinshina, 2006).

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; 18 yaş üzeri bireyleri kapsamakta olup ana gövdesi üniversitelerden oluşmaktadır. Lisans eğitim ve öğretimi üniversitelerde, 18 yaşlarını kapsamakta ve 4 yıl sürmektedir. 4 yıllık eğitim ve öğretim gören kişilere ise lisans diploması verilmektedir. Fakat bu 4 yıllık eğitim ve öğretimi bitiren kişiler diledikleri takdirde 2 yıllık yüksek lisans eğitim ve öğretimi almaktadırlar. 5 yıllık eğitim ve öğretim programını bitiren kişiler ise yüksek lisanslarını da yapmış kabul edilmektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yüksek eğitim ve öğretim sisteminin 4 çeşidi yükseköğretim kurumunu içeren üniversiteler, akademiler, uzmanlık yükseköğretim kurumları (Kırgız Millî Konservatuarı, Bişkek Askerî Yüksek Okulu), enstitülerdir. Bu kurumlarda teorik ve pratik araştırmalar yapılarak, eğitim kursları verilir, uzmanlar eğitilir, araştırmacılar ve eğitimciler (bilimin kandidate/adayları ve doktoraları) eğitim ve öğretim verilir (Dündar, 2016; Gül, 2019).

Türkmenistan Cumhuriyeti'nde lisans eğitim ve öğretimi; üniversitelerde, 18-23 yaşlarını kapsamakta ve 4 ve 5 yıl, tıp gibi alanlarda 6 yıl sürmektedir. İki yıllık mesleki eğitimin birinci aşaması iş yaşamının her alanına kalifiye eleman sağlamaya yönelik gerçekleştirilen 4 yıllık Lisans (Bakalorya) derecesidir. Yükseköğretim genel olarak üniversiteler, akademiler, konservatuvarlar ve enstitülerde verilmektedir (Gül, 2019; Dündar, 2016).

Devletlerin Yüksek Lisans Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Verilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki yüksek lisans (magistratura) eğitim ve öğretim sistemlerine yönelik verilere Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Devletlerin Yüksek Lisans Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Veriler

Devletler	Zorunluluk Durumu	Eğitimin Kademesi (Yüksek Lisans)	Yaş	Süre (Yıl)
Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler	21+	1,5-2
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler	22+	2
Azerbaycan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler	21+	1,5-2
Özbekistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler	26-28	2-3
Kazakistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler, Akademiler	24/25+	1,5-2/3
Kırgızistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Yüksek Mesleki Eğitim (Mesleki Özel Uzmanlaşma)	21+	2
Türkmenistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Yükseköğretim Lisansüstü Eğitim	24-27	3

Tablo 5'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitim ve öğretimi; tezli ve tezsiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Tezli yüksek lisans 2, tezsiz yüksek lisans ise 1,5 yıl sürmektedir, yüksek lisans programını başarı ile bitiren öğrencilere yüksek lisans derecesi verilir (Dündar, 2016; Gül, 2019; Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 2021).

Yüksek lisans eğitim ve öğretimi üniversitelerde, enstitülerde, 21 yaş ve üstünü kapsamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitim ve öğretimi; tezli veya tezsiz olmak üzere iki şekilde yürütülebilir. Tezli yüksek lisans programının amacı, öğrencinin bilimsel araştırma yaparak bilgilere ulaşma, bilgiyi değerlendirme, analiz edip, yorumlama yeteneğini kazanmasını sağlamaktır. Tezsiz yüksek lisans programının amacı ise öğrenciye mesleki alanda, konuda derin bilgi vermek, kazandırmak ve mevcut bilginin uygulamada nerede, nasıl kullanılacağını göstermektir (Dündar, 2016). Yüksek Lisans eğitimi üniversitelerde, enstitülerde, 22 yaş ve üstünü kapsamakta ve 2 yıl sürmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitimi; programı araştırma veya profesyonel amaçlar için eğitim uzmanlığına uygun olarak herhangi bir alanda daha derin bir araştırma imkânı sağlamakta ve süresi 1,5-2 yıldan oluşmaktadır. Ayrıca mesleki faaliyetlerde bulunma, araştırma, bilimsel pedagojik çalışmalara katılma hakkı vermektedir. Yüksek lisans eğitimi, yüksek bilimsel ve pedagojik personel potansiyeli, malzeme ve teknik altyapısı ve eğitim temeli olan yükseköğretim kurumlarında verilmektedir (Gül, 2019). Yüksek lisans alanında özel yetenek gerektiren kültür, müzik, sanat, spor, mimarlık ve tasarım gibi alanlarda yüksek lisans hazırlık programı uygulanmaktadır (Gül, 2019; Mammadov, 2008). Yüksek Lisans (magıstaratura) eğitimi üniversitelerde, enstitülerde, 21 yaş ve üstünü kapsamaktadır (Denklik Kılavuzu, 2020).

Özbekistan Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitimi; üniversitelerde, enstitülerde, 26-28 yaşlarını kapsamakta ve 2-3 yıl sürmektedir. Yüksek lisans eğitimin amacı, modern bilimsel düşünce ve teknolojiye kazanımların yaratıcı kullanımıyla seçilen uzmanlık sektöründeki teorik ve pratik problemlerin çözmeleri için öğrencileri yönlendirerek bilgi ve becerileri kazandırmaktadır (Edunews, 2020; Gül, 2019). Mezun olduktan sonra, mezunlara belirli bir uzmanlık alanında diploma ve yüksek lisans derecesi verilmektedir (Edunews, 2020; Gül, 2019).

Kazakistan Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitimi; Bolonya süreciyle birlikte 2 yıl olarak düzenlenmiştir (Gül, 2019). Yüksek Lisans eğitimi üniversitelerde, enstitülerde ve akademilerde, 24-25 yaşlarını kapsamakta ve 2-3 yıl sürmektedir (Bilimsel-pedagojik alan 2 yıl, mesleki alan 1 yıl). Kazakistan Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitim programı belirli bir alana yönelik, bilimsel eğitim hazırlığı olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. Bunlar; belirli bir alana yönelik olarak yapılan programlar, alanda derinleşmek ve daha fazla bilgi sahibi olabilmek için yapılmaktadır. Bilimsel eğitim hazırlığı ise daha çok öğretmen olmak isteyenlerin tercih ettiği eğitimde derinleşmek adına yapılan programlardır (Gül, 2019).

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitimi; yüksek mesleki eğitim (yüksek lisans, mesleki özel uzmanlaşma) üniversitelerde, enstitülerde ve akademilerde, 21+ yaş üstünü kapsamakta ve 2 yıl sürmektedir. Başarılı bir tez savunması kandidat derecesini alma hakkını vermektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yükseköğretimde günümüzde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nden kalan sistem devam etmektedir.

Türkmenistan Cumhuriyeti'nde yüksek lisans eğitimi; üniversitelerde, enstitülerde, 24-27 yaşlarını kapsamakta ve 3 yıl sürmektedir. Yükseköğretim kurumlarını başarıyla bitirmiş olanlar ve bitirdiği alanda 5 yıl çalışmış olmak kaydıyla istekli olanlar, akademisyen olmak üzere yüksek lisans programları için ilimler akademisine başvuru yapmaları gerekmektedir. Yüksek lisansı tamamlayanlar, üniversitelerde akademisyen olarak görev alırlar.

Devletlerin Doktora Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Verilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki doktora (doktorantura) eğitim ve öğretim sistemlerine yönelik verilere Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. Devletlerin Doktora Eğitim ve Öğretim Sistemine Yönelik Veriler

Devletler	Zorunluluk Durumu	Eğitimin Kademesi (Doktora Eğitimi)	Yaş	Süre (Yıl)
-----------	-------------------	-------------------------------------	-----	------------

Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler	23+	3/4
Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Enstitüler	22+	3/4
Azerbaycan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Akademiler, Araştırma Enstitüleri	23+	3-5
Özbekistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Akademiler, Araştırma Enstitüleri	29-31+	3+
Kazakistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Üniversiteler, Akademiler, Enstitüler	26-27+	3-5
Kırgızistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Yükseköğretim Kurumları	24	3-5
Türkmenistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	Yükseköğretim Kurumları	27-29	3

Tablo 6'ya göre Türkiye Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; üniversitelerde, enstitülerde, 23 yaş ve üstünü kapsamakta ve 3 veya 4 yıl sürmektedir. Doktora yapmak isteyenlerin doktora programına başvurmak için lisans veya yüksek lisans diplomasına sahip olmaları gereklidir. Derslerini ve yeterlilik sınavını başarıyla tamamlayan öğrenciler tez yazıp, sözlü olarak tezlerini tez komitesi karşısında savunmaktadırlar (Dündar, 2016; Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 2021). Sanatta yeterlilikte ise bir yüksekokulu veya fakülteyi bitirdikten sonra ilgili sanat dalında sınava girerek, bilimsel bir sanat eseri ortaya koyarak elde edilebilen, doktora eşdeğer bir derecedir (Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2021).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; programın amacı, öğrenciye kendi başına bağımsız araştırma yapma, bilimsel olayları derin ve geniş bir bakış açısı ile irdeleyerek, yorum yapma ve yeni sentezlere erişebilmek için gerekli adımları belirleme yeteneği ve özelliği kazandırmaktır. Doktora eğitimi üniversitelerde, enstitülerde, 22 yaş ve üstünü kapsamakta ve 3 veya 4 yıl sürmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; yükseköğretimdeki en yüksek derecesi olarak kabul edilmektedir. Doktora (doktorantura) eğitimi üniversitelerde,

akademilerde, araştırma enstitülerinde, 23 yaş ve üstünü kapsamakta ve 3 veya 5 yıl sürmektedir (Denklik Kılavuzu, 2020). Bu programın amacı, bilimsel ve pedagojik personelin eğitilmesi, niteliklerin ve bilimsel derecelerin geliştirilmesidir. Öğrenme süresi sonunda kendi alanında hazırlamış olduğu bir tezin savunulmasıyla sona ermektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde iki türde doktora bulunmaktadır. Bunlar; belli bir bilim dalında alınan felsefe doktoru unvanı, belli bir bilim dalında alınan bilim doktoru unvanıdır (Agamaliyev, 2020; Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, 2020; Azerbaycan Eğitim, 2020; DüNDAR, 2016; Gül, 2019). Yüksek lisans ve doktora eğitimi arasında Ön Doktora (Aspirantura) eğitimi de verilmektedir (Mammadov, 2008).

Özbekistan Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; yüksek lisans derecesini (2 yıl) bitirenler başvurabilmektedir. 3-4 yıllık bir eğitim sürecinden sonra bir doktora tezi savunularak bitirilmektedir (Gül, 2019). Doktora eğitimi üniversitelerde, akademiler, araştırma enstitülerinde, 29-31 yaşları ve üstünü kapsamakta ve 3 veya daha fazla yıl sürmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; neredeyse bütün üniversiteler doktora programı uygulamaktadır. Doktora eğitimi üniversitelerde, akademiler, eğitim ve araştırma enstitülerinde, 26-27 yaşları ve üstünü kapsamakta ve 3 veya 5 yıl sürmektedir. Doktora alımlarında gerekli belgelerin yanında öğrenciler bir de sınava tabi tutulmaktadır. Bu sınavda iki alan bulunmaktadır. Bunlardan; birincisi başvuru yapılan alana yönelik bilgileri ölçmeye yönelik, ikincisi yabancı dil bilgisini ölçmeye yöneliktir (Gül, 2019).

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; yüksek lisans sonrasında gerçekleştirilen doktora eğitim programlarında 3 ve 5 yıllık eğitim verilmektedir. Doktora eğitimi yükseköğretim kurumları (üniversite, akademi ve enstitülerde), 24 yaş ve üstünü kapsamaktadır. Bu programlar sonucunda Kandidat veya Felsefe Bilimlerinin Doktoru yani PhD dereceleri verilmektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nde en yüksek eğitim derecesi ise doktorluktur. Herhangi bir bilimin doktoru olan kişiler Profesör olarak kabul edilmektedirler (Gül, 2019). Doktora (PhD) derecesi her üniversitede bulunmamaktadır.

Türkmenistan Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi; doktora eğitimi yapmak ve bilim doktoru unvanına sahip olmak isteyen kişiler başvurabilmektedir. Doktora eğitimi yükseköğretim kurumları (üniversitelerde, enstitülerde), 27-29 yaşlarını kapsamakta ve 3 yıl sürmektedir. Doktora programı; hazırlık süresi ve staj çalışmalarını da kapsamaktadır (Dündar, 2016; EACEA, 2017; Gül, 2019; Türkmenistan Bilimler Akademisi, 2020).

Devletlerin Hayat Boyu Öğrenme Sistemine Yönelik Verilerinin Değerlendirilmesi

Hayat boyu öğrenme, rehberlik ve danışmanlık sistemi; bireylerin eğitim ve öğrenme faaliyetlerini planlayıp, programlarını yönetmelerine yardımcı olmakla beraber eğitim ve öğretim ihtiyaçlarının yanı sıra mevcut ve kazandıkları kabiliyetlerinin bilincinde, farkında olmalarını ve kendilerini bekleyen fırsatlar ve riskler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Yirmi birinci yüz yıldaki hayat boyu öğrenmenin genel ve esas çerçevesi şu şekilde belirlenmiştir: her birey için yeni temel bilgi ve beceriler, insan kaynaklarına daha fazla önem ve yatırım, eğitim ve öğretimde yeniliklerin, yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi, her durum, şart ve her türlü eğitime değer verilmesi, kayıt altına alınıp belgelendirilmesi, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin tekrar tekrar gözden geçirilmesi, eğitim ve öğretimin mümkün olduğunca öğrenenlere yaklaştırılması ile erişim zorluğu olan kesimlere ulaşmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinden daha fazla yararlanma, yerel ve bölgesel merkezli girişimler için hayat boyu öğrenmenin yaklaşımı, çok amaçlı, fonksiyonlu öğrenme merkezleri, her durum ve şartta öğrenen toplum için bilgi ağlarından yararlanma olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda; Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'ndeki hayat boyu öğrenme sistemlerine yönelik verilere Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Devletlerin Hayat Boyu Öğrenme Sistemine Yönelik Veriler

Devletler	Zorunluluk Durumu	Eğitimin Kademesi/Hayat Boyu Öğrenme Sağlayıcıları Formel Eğitim/Formel Olmayan Eğitim
-----------	-------------------	--

Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Meslek Yüksekokulları (Formel Eğitim-Formel Olmayan Eğitim) - Yükseköğretim Kurumu/Üniversiteler (Formel Eğitim-Formel Olmayan Eğitim)
Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Mesleki Eğitim ve Yeniden Eğitim İçin Kurumlar, Merkezler, Fakülteler ve Kurslar (Formel Eğitim-Formel Olmayan Eğitim)
Azerbaycan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Mesleki Eğitim ve İşsizlerin Yeniden Eğitim Merkezleri (Formel Olmayan Eğitim)
Özbekistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Sivil Toplum Eğitim Kurumları (Formel Olmayan Eğitim) - Sivil Toplum Kuruluşları (birlikler ve dernekler dâhil) (Formel Olmayan Eğitim)
Kazakistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Toplum İçin Kültür ve Eğlence Merkezleri (Formel Olmayan Eğitim)
Kırgızistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Müzeler, Kütüphaneler, Tiyatrolar, Sinemalar ve Sanat Galerileri (Formel Olmayan Eğitim)
Türkmenistan Cumhuriyeti	Zorunlu değil	- Uluslararası Organizasyonlar ve Projeler (Formel Olmayan Eğitim)

Tablo 7 incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme sistemi; herhangi bir sebeple örgün öğretimden yararlanamayan kişiler için oldukça önemli bir konumdadır. Hayat boyu öğrenme; örgün öğretimin yanında da işlemekte, örgün öğretimde tam olarak üzerinde durulması güç olan çeşitli özel ilgili alanları ile ilgili eğitimlerin alınabilmesini sağlamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan bu kurumlar şunlardır; halk eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri, çıraklık eğitimi merkezleri, pratik kız sanat okulları, olgunlaşma enstitüleri, yetişkinler için teknik eğitim merkezleri, mesleki eğitim merkezleri, özel dershaneler, özel kurslar, eğitim ve uygulama okulları, bilim ve sanat merkezleri, endüstri pratik sanat okulları, açık ilköğretim, açık liseler, mesleki ve teknik açık öğretim okullarıdır (Dündar, 2016; Gül, 2019).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme sistemi; bireylerin bilgi, tecrübelerini ve sürekli değişen, gelişen iş dünyasında rekabet edebilme yeteneklerini ve özelliklerini geliştirmeyi hedef alan işlevleri üstlenen, amaçlayan merkezlerdir. Bakanlığın yaygın eğitim birimine bağlı olarak ve onun organizasyonu altında görev

yapmakta, sorumluluğunu yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Eğitimin herhangi bir kademesinde eğitimini yarım bırakmak zorunda kalan veya mesleğini bilimsel ve teknolojik anlamda geliştirmek, değiştirmek veya yeni meslek edinmek isteyen bireylere, hayat boyu öğrenme ilke ve kurallarına bağlı olarak, her durum ve şartta eğitim hizmeti sunulmaktadır. Hayat boyu öğrenmede, modüler yapıda, mesleki eğitim ve öğretim sertifika programları ile yabancı dil ve bilgisayar, teknolojik gelişmeleri esas alan sertifika programları gibi ülke ihtiyaç ve gereksinimlerini belirleyip, karşılayacak, talebin yoğun olduğu programlar uygulanmaktadır (KKTC MEB, 2005; Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi, 2005). Zorunlu eğitim ve öğretim yaşını tamamlayan bireyler için devam ettirilen bu eğitim ve öğretim uygulamaları, Pratik Kız Sanat Okulları, Kız Meslek Liseleri bünyesinde veya bağımsız olarak kurulan, işletilen büyük yerleşim merkezlerinde, 3 ay süreli kurslar kapsamında uygulamalı çiçek, giyim, yemek, nakış, makrome, resim, seramik, makine nakış, batık ve bakır işi gibi dallarda pratik ve hızlandırılmış eğitim ve öğretim veren kuruluşlardır (Dündar, 2016).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme; okul sınırları dışındaki eğitim ve öğretim veren aileler, çeşitli ve farklı eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, dernekler ve bu işle uğraşan belirli vatandaşlar sayesinde, aracılığıyla yürütülmektedir. Gençler ve çocuklar için güzel sanatlar okulları, yaratıcılık evleri, kütüphaneler, gençlik ve spor kulüpleri gibi kurumlar, okul dışı eğitim ve öğretim faaliyeti gösteren merkezlerdir (Mammadov, 2008). Hayat boyu öğrenme, herhangi bir mesleki eğitim düzeyi bitirme belgesi bulunan her vatandaşa sürekli eğitim alma ve kalifiye eleman potansiyeli geliştirme, entelektüel olarak seviye ve mesleki eğitim düzeyini yükseltme ve geliştirme fırsatını sunmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme şunları kapsamaktadır; hizmet içi eğitim, meslek eğitimi, staj ve personel gelişimi, tekrarlanan yükseköğretim ve orta öğretim, derece yükseltme eğitimi, yaşlıların eğitimi. Bu eğitimlerin uygulama yerleri; okuma salonları, kütüphaneler, yükseköğretim ve orta ihtisas eğitimi veren kurumların ihtisas artırma, geliştirme ve yeniden hazırlanma fakülteleri, devlet komiteleri, belediyelerin eğitim ve öğretim merkezleri, bakanlıklara bağlı kuruluşlar, çeşitli kurs yerleri, diğer yönetim kurumları ve işyerleri bünyesindeki

eğitim ve öğretim merkezleri, ticaret okulları, çeşitli kurum içi öğretim merkezleri, dernekler ve kulüpler gibi kurum ve kuruluşlardır (Agamaliyev, 2020; Azerbaycan Eğitim, 2020; Dündar, 2016, Mammadov, 2008; MEB, Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü, 1997).

Özbekistan Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme; vatandaşların boş, verimsiz zamanlarını değerlendirmelerini ve yeteneklerine göre herhangi bir sanat ya da spor dalı ile meşgul olma amacıyla eğitim ve öğretim hizmeti veren kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır. Hemen hemen tüm ilçe ve şehirlerinde sanat, kültür, bilim ve teknik icat merkezleri bulunmaktadır (Gül, 2019; MEB Yayınları, 1997). Okul dışı eğitim çocuk ve ergenlerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamak, boş vakitlerini ve dinlenmelerini düzenlemek amacıyla devlet ve özel eğitim kurumları açılabilir. Bunlar çocuk ve gençlik merkezleri, kulüpler, etüt merkezleri, spor okulları, sanat okulları, müzik okulları, stüdyolar, kültürel, estetik, bilimsel, teknik, spor ve başka özellik taşıyan kurumlar olabilmektedir (Dündar, 2016).

Kazakistan Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme; hayat boyu öğrenmenin amacı öğrencilerin kendini yaratıcı, açık ve net bir kişi olarak ifade edebilmesi, manevi ve ahlaki kültürü geliştirmesi ve uzay şekilli sanatsal düşünmesini sağlamaktır (Gül, 2019; Zhakanova, 2018). Okul dışı eğitimde ise vatandaşların boş ve verimsiz zamanlarını değerlendirme, bilimsel ve teknolojik alanlarda kendilerini geliştirme, güncelleme ve seçtikleri bir meslekle kişisel bilgi ve becerilerinin gelişmesine, bu bilgi ve becerileri uygulamalarına yardımcı olmak amacıyla faaliyet gösteren kurumlardır. Bunlardan en önemlileri; bilim merkezleri, sanat ve müzik okulları, öğrenci yurtları, turistik merkezler, stadyumlar, çocuk parkları ve denizcilik merkezleridir. Bu merkezlerin yarısı köy ve kasaba gibi kırsal kesimlerde yer almaktadır (Dündar, 2016; Savaş, 2010).

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme; çocukların estetik ve kültürel yönden gelişmesini sağlama, doğayı ve çevreyi tanıması amaçlamaktadır (Şiraz, 2017). Hayat boyu eğitimin temel amacı, insanın bilgilerini derinleştirmek ve zenginleştirmek, kişisel ihtiyaçlarını yanı sıra meslek değiştirme konusundaki ihtiyaçlarını tamamen karşılamaktır. Hayat boyu öğrenme genel ve mesleki eğitim kurumları; eğitim veren

eğitim kurumları (yeterliliği yükseltme kursları, müzik ve güzel sanatlar okulları ve ilgili ruhsatnameye sahip olan diğer eğitim kurumları); özel pedagojik faaliyet yürüten merkezlerdir (Gül, 2019; Şiraz, 2017). Hayat boyu öğrenme, mesleki yetkinleşme kurslarında, müzik ve resim okullarında, sanat okulları ve diğer belgelemelere sahip olan eğitim kurslarında icra edilmektedir (Dündar, 2016).

Türkmenistan Cumhuriyeti'nde hayat boyu öğrenme; yoluyla yapılan mesleki eğitim programlarına ihtiyaç duyan kurum ve şirketlerin kurumsal ya da toplu sözleşmeler yoluyla eğitim kurumlarından yerinde ya da uzaktan eğitim kanalıyla eğitim hizmeti verilmektedir. Hayat boyu öğrenme, yetişkin insanların yaşamları boyunca mesleki gelişimleri için gereken bilgi ve becerilerde uzmanlaşma ihtiyaçlarını karşılayan sürekli eğitim sisteminin bir parçasıdır. Hayat boyu öğrenme eğitim sisteminin bileşenleri; eğitim kurumları ağı; araştırma merkezleri; çeşitli amaçlarla eğitim programları; yetişkin eğitimi kuruluşları; eğitimin bir bileşeni olan sosyal hizmetler; kamu bilgilendirme faaliyetlerinde bulunan kuruluşlar; eğitim faaliyetlerinde bulunan bilimsel ve kültürel kurumlar; metodolojik ve eğitim dernekleri; eğitim amaçlı kullanılan kitle iletişim araçları. Hayat boyu öğrenme eğitimlerinin ana kurumu olan mesleki eğitim şunları içermektedir; kendi alanlarındaki uzmanlıklarında, genellikle işletme bazında personel beceri niteliklerini geliştirmek; yetişkinlere kendilerine yeni uzmanlıklar sunan hizmet içi eğitim. Toplam kayıtlı olan eğitim kurumu sayısının yaklaşık üçte biri yabancı dil eğitimi, yönetim, pazarlama, ekonomi ve bilgisayar okuryazarlığı eğitimi vermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yükseköğretim ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora ve hayat boyu öğrenme; ortaöğretim sonrası eğitimi ve daha üst eğitim ve öğretimi, okul dışı eğitim ve öğretimi, serbest her alanda verilebilecek eğitimi, yetişkin eğitimini, ihtisas artırma ve yeniden hazırlanmayı içermektedir.

Genel olarak; tüm devletlerde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi zorunlu değildir. Bunun nedeni tüm devletlerde ortaöğretim eğitiminden sonraki eğitimlerin

belirli bir sınavla ya da şarta bağlı olarak yapılabilmesinden ve kişilerin kendi seçimlerine ya da başarılarına bağlı olarak alındıklarındandır. Tüm devletlerde yaklaşık olarak ön lisans eğitimi 2 yıl, lisans eğitimi 4-5 yıl, yüksek lisans eğitimi 2 yıl, doktora eğitimi 3-5 yıl olarak uygulanmaktadır. Bütün gelişmiş ülkelerde de bu eğitimlerin yılları, uygulanan programlar ve deneyimlerden yaklaşık benzerlik göstermektedir. Elde edilen sonuçlardan bir diğeri de yükseköğretim eğitiminin bütün devletlerde yaklaşık olarak 17 ve 29 yaşları arasında verilmekte olduğudur (Ergin, Açışlı Çelik ve Akkaya, 2021).

Günümüzde ise tüm devletlerde olduğu gibi Türk Dünyası devletinde de eğitim alanında meydana gelen değişiklikler ve teknolojik gelişmeler çağın yeniliklerine göre uygulanmış, tüm vatandaşların hiç bir ayırım gözetilmeksizin eğitim ve öğrenim alması sağlanmıştır. Bununla birlikte eğitimde süreklilik esas alınarak tüm vatandaşların yaşamları boyunca eğitim almalarına, hayata ve iş alanlarına yönelik destek ve yardım almalarına imkân verilmiş, eğitimin sadece açık ve yaygın, örgün eğitim kurumlarında olamayacağı, evde, işyerlerinde, her yerde, her zaman ve her fırsatta da olabileceği ilkesi ve hayat boyu öğrenme benimsenmiştir. Ayrıca, eğitim ve öğretim yöntemleri ve programları ile derslerde kullanılan araç ve gereçler, teknolojik ve bilimsel yeniliklere, toplumsal ve ülke ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilmiş, eğitimde üretkenliğin, gelişmenin ve modernleşmenin sağlanması amacıyla, Türk Dünyası Devletlerine uygun bilimsel araştırma ve değerlendirmelerle eğitimin ve kültürün geliştirilmesine özen gösterilmiştir. Tüm öğretim kurumları ile diğer kurumlar maddi ve manevi yönden desteklenerek eğitim ve öğretim alanında batılı ülkeler seviyesine ulaşılmaya çalışılmaktadır (Akkaya, Açışlı Çelik, Ergin, 2022; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2023; Turgut, Özalp ve Kaymakçı, 2019; Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu, 2022).

Tüm devletlerde hayat boyu öğrenme, örgün eğitim ile birlikte birbirlerini tamamlayacak, birbirinin olanaklarından karşılıklı olarak yararlanacak ve gerektiğinde aynı nitelikleri kazandıracak biçimde düzenlenmektedir.

Mevcut stratejiler, Türk Dünyası Devletleri'nin büyüme ve kalkınmadaki iddialı, olmazsa olmaz hedeflerini başarabilmesi, ulaşabilmesi için sadece ulusal politika ve

örgün eğitim ve öğretim sistemine dayanamayacağını kabul etmiştir. Hayat boyu öğrenme için fırsatların genişletilmesi, geliştirilmesi, işletmeler ve sivil toplumun harekete geçirilmesi, özellikle iş alanında yeterince temsil edilmeyen, işlevli olmayan grupların sisteme dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada elde edilen verilerden hayat boyu öğrenmenin gerçekleştirildiği ya da uygulanmaya çalışıldığı yerler; meslek yüksekokulları, yükseköğretim kurumu/üniversiteler, mesleki eğitim ve yeniden eğitim için kurumları, merkezler, fakülteler ve kurslar, mesleki eğitim ve işsizlerin yeniden eğitim merkezleri, sivil toplum eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları (birlikler ve dernekler dâhil), toplum için kültür ve eğlence merkezleri, müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar, sinemalar ve sanat galerileri, uluslararası organizasyonlardır. Bu yerler kapsamında, hayat boyu öğrenme devletlerin hemen her yerinde ve alanlarında her vatandaşına ve özellikle kadınlar ve gençler için daha iyi istihdam çıktılarını doğuran ve doğurabilecek bölgesel farklılıkları gideren daha iyi eğitim ve öğretim çıktılarına duyulan ihtiyaca ve özelliklere göre şekillendirilerek uygulanmaya çalışılmaktadır.

Yukarıda ifade edilenler kapsamında araştırmanın sonucunda Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri'nin; ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretim sistemleri incelenmiş, sonuçlar karşılaştırmalı ve özet olarak bir bütün hâlinde Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri Eğitim ve Öğretim Sistemlerinin Topluca Karşılaştırılması

Devletler	Kullanılan Dil/Diller	Ön Lisans Eğitimi	Lisans Eğitimi	Yüksek Lisans Eğitimi	Doktora Eğitimi	Hayat Boyu Öğrenme
Türkiye Cumhuriyeti	Türkçe	Zorunlu Değil 2 Yıl 17-20 Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4-6 Yıl 17+ Yaş	Zorunlu Değil 1,5-2 Yıl 21+ Yaş	Zorunlu Değil 3-4 Yıl 23+ Yaş	Zorunlu Değil (Formel Eğitim- Formel Olmayan Eğitim) - Meslek
Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti	Türkçe	Zorunlu Değil 2 Yıl 18+ Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4 Yıl 18+ Yaş	Zorunlu Değil 2 Yıl 22+ Yaş	Zorunlu Değil 3-4 Yıl 22+ Yaş	Yüksekokulları - Yüksek Öğretim Kurumu/Üniversiteler - Mesleki Eğitim

Azerbaycan Cumhuriyeti	Azerice	Zorunlu Değil 1-4 Yıl 15-17/19 Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4-6 Yıl 17+ Yaş	Zorunlu Değil 1,5-2 Yıl 21+ Yaş	Zorunlu Değil 3-5 Yıl 23+ Yaş	ve Yeniden Eğitim İçin Kurumlar, Merkezler, Fakülteler ve Kurslar
Özbekistan Cumhuriyeti	Özbekçe	Zorunlu Değil 2 Yıl 17+ Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4-6 Yıl 20-25 Yaş	Zorunlu Değil 2-3 Yıl 26-28 Yaş	Zorunlu Değil 3+ Yıl 29-31+ Yaş	- Mesleki Eğitim ve İşsizlerin Yeniden Eğitim Merkezleri
Kazakistan Cumhuriyeti	Kazakça Rusça	Zorunlu Değil 2-4 Yıl 18+ Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4-6 Yıl 20-21+ Yaş	Zorunlu Değil 1,5-2/3 Yıl 24-25+ Yaş	Zorunlu Değil 3-5 Yıl 26-27+ Yaş	- Sivil Toplum Eğitim Kurumları - Sivil Toplum Kuruluşları (birlikler ve dernekler dâhil)
Kırgızistan Cumhuriyeti	Kırgızca Rusça	Zorunlu Değil 2 Yıl 18+ Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4-6 Yıl 18+ Yaş	Zorunlu Değil 2 Yıl 21+ Yaş	Zorunlu Değil 3-5 Yıl 24 Yaş	- Toplum İçin Kültür ve Eğlence Merkezleri - Müzeler, Kütüphaneler, Tiyatrolar, Sinemalar ve Sanat Galerileri
Türkmenistan Cumhuriyeti	Türkmen ce Rusça	Zorunlu Değil 2 Yıl 17-19 Yaş	Zorunlu Değil Sınavla 4-5 Yıl 18-23 Yaş	Zorunlu Değil 3 Yıl 24-27 Yaş	Zorunlu Değil 3 Yıl 27-29 Yaş	- Uluslararası Organizasyonlar ve Projeler

Tablo 8'e göre; Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan ve Özbekistan Cumhuriyetleri resmî eğitim dili olarak sadece devlet dilini kullanmaktadırlar. Ancak Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinin resmî eğitim dili olarak kendi devlet dilinin yanında Rusçayı da resmî eğitim dili olarak kullandığı görülmektedir. Devletlerin yükseköğretim eğitim sistemini incelediğimizde; bütün devletlerin yükseköğretim eğitim sistemleri (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme sistemleri zorunlu değildir, isteğe bağlıdır. Devletlerin ön lisans eğitim süresi genelde 2 yıl sürmekte ancak Azerbaycan ve Kazakistan Cumhuriyetlerinde bu süre 3-4 yıla kadar uzayarak uygulanmaktadır. Lisans eğitim süresi 4, 5 ve 6 yılları arasında bölüme ve bazı devletlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin; lisans eğitimi Türkmenistan Cumhuriyeti'nde 4-5 yıl ile dikkat çekmektedir. Diğer devletlerde 4-6 yıl arasında değişmektedir. Türkmenistan Cumhuriyeti hariç diğer (Türkmenistan Cumhuriyetinde 2-3 yıl) diğer bütün devletlerde yüksek lisans eğitimi 2 yıl olarak uygulanmaktadır. Doktora eğitimi bütün devletlerde 3 ila 5 yıl arasında uygulanmaktadır. Doktora eğitimi de devletlerarasında farklılıklar göstermektedir.

Örneğin; Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetlerinde 3-5 yılları arasında uygulanmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde 3-4 yıl ve Türkmenistan Cumhuriyeti'nde doktora eğitimi 3 yıl olarak uygulanmaktadır.

Devletlerin hayat boyu öğrenme eğitim sistemini incelediğimizde; zorunlu olmadığı formal ve formal olmayan eğitim şeklinde uygulandığı görülmektedir. Hayat boyu öğrenme tüm devletlerde meslek yüksekokullarında, yükseköğretim kurumlarında/üniversitelerde, mesleki eğitim ve yeniden eğitim için eğitim veren kurumlarda, merkezlerde, fakültelerde ve kurslarda, mesleki eğitim ve işsizlerin yeniden eğitim merkezlerinde, sivil toplum eğitim kurumlarında, sivil toplum kuruluşlarında (birlikler ve dernekler dâhil), toplum için kültür ve eğlence merkezlerinde, müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar, sinemalarda ve sanat galerilerinde, uluslararası organizasyonlarda ve projelerde çeşitli zaman ve dönemlerde uygulanmaktadır.

Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda;

1. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinin eğitim ve öğretim dilinin bazılarının farklı olmasından ve yakın zamana kadar hep birlikte ortak dilde, alfabede buluşmalarının, ilişkilerinin de giderek artacağı düşünüldüğünde, bu devletlere ait ortak iletişim aracının aynı dilin konuşulmasının ve aynı dilin de eğitimde kullanılmasının gerekliliği de kaçınılmaz olacaktır,
2. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinin yükseköğretim eğitim ve öğretim sistemleri (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) ve hayat boyu öğrenme sistemleri tek devlet, tek millet düşüncesindeki gibi hepsinde zorunlu değil, isteğe bağlıdır. Daha sonraki yıllarda da bu eğitimler zorunlu olmayıp isteğe bağlı olabilir ancak bu devletlerin hepsinin vatandaşlarının en üst seviyede eğitim ve öğretim alabilmesi için teşvik edip, farklı yöntemlerle isteklendirmeleri sağlanabilir,
3. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinde ortaöğretim eğitim ve öğretim sisteminden yükseköğretim eğitim ve öğretim sistemine yani lisans eğitim ve öğretimine geçişlerde devletler tarafından yapılan bir geçiş sınavı uygulanmaktadır. Bu uygulamaların tüm devletlerdeki ilgili lisans eğitim ve öğretimin

gerek ve yeter şartlarına dikkat edilerek, kendine özgü özellikleri de dikkate alınarak aynı standartların ve yeni gelişen günümüz eğitim ve öğretim modellerine uygun olarak bilgi, yetenek, uygulama vb. sınav aşamalarının uygulanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir,

4. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinin yükseköğretim eğitim ve öğretim sistemlerinde; ön lisans (2-4 yıl), lisans (4-6 yıl), yüksek lisans (1,5-3 yıl) ve doktora (3-5 yıl) devletlere göre yıl bazında değişiklik göstermektedir. Tüm devletlerin yükseköğretim eğitim ve öğretim sistemlerinde ilk etapta yıl bazında daha sonra da içerik bazında yeni gelişmeler ve ideal ve günümüzde genel geçerliliği olan en iyi eğitim ve öğretim sistemleri de dikkate alınarak standartlığın sağlanmasında fayda olacağı değerlendirilmektedir,

5. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletlerinin yükseköğretim eğitim ve öğretim sistemlerinde; ön lisans (17-18+ yaş), lisans (17-25+ yaş), yüksek lisans (21-28+ yaş) ve doktora (22-31+ yaş) devletlere göre yaş bazında değişiklik göstermektedir. Tüm devletlerin yükseköğretim eğitim ve öğretim sistemlerinde yaş bazında eğitim ve öğretim sistemleri de dikkate alınarak standartlığın sağlanması faydalı olacaktır. Bu sayede eğitim ve öğretim gruplarında da akran standartlığı sağlanmış ve birbirine daha fazla ve yarar, katkı sağlayacaklardır,

6. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Devletleri ile yükseköğretim de ilgili alandaki çalışmalar ve yurt dışı öğrenci değişim programları oluşturularak devletlerin birliktelik ve uyum içerisinde hareket edebilmesinin yegâne çözümü, ortak eğitim sistemleri oluşturulma gayret ve birliği içinde olunmalıdır,

7. Yükseköğretim ve hayat boyu öğrenmede, mevcut ve gelecekteki eğitim ve öğretim politikalarının düzenlenmesinde devletlerin yöneticiler ve öğrenciler bazında karşılıklı iş birliği, fikir alış verişi, destek içinde olması geleceğin yükseköğretim ve hayat boyu öğrenmede eğitim ve öğretimini şekillendirme büyük rol oynayacaktır.

8. Tüm devletlerde hayat boyu öğrenme eğitim ve öğretiminde devamlılık esas olmak üzere tüm vatandaşlara yaşamları boyunca eğitim verilmeli, hayata ve iş alanlarına

yönelik bilgi, kurs, destek ve yardım almalarına imkân tanınmalı, eğitimin sadece örgün, açık ve yaygın eğitim kurumları ile sınırlı olamayacağı, evde, işyerlerinde, her zaman, her yerde, her durum ve her fırsatta da olabileceği, amaca uygun eğitim ve öğretim verilmesi ilkesi benimsenmeli,

9. Türk Dünyası Devletleri'nde hayat boyu öğrenme anlayışı kapsamında bireysel, toplumsal ve istihdam ile ilgili beceri, bilgi ve yetkinliklerini geliştirmek, bunun sürekliliğini sağlamak amacıyla katıldığı her türlü öğrenme etkinliklerini kapsamaktadır. Hayat boyu öğrenme kapsamında kabul edilen yetişkin eğitimiyle ilgili faaliyet gösteren kurumların standarda bağlanarak; olgunlaşma enstitülerinde, halk eğitimi merkezlerinde, açık öğretim okullarından oluşan kurumlarda gerçekleştirmeleri önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Agamaliyev, R. (2020). Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sistemi. 12 Ağustos 2020 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/agamaliyev adresinden erişilmiştir.
- Ahmedov, K.M. (1993). *Azerbaycan ictimai icma kuruluğu döneminde, Azerbaycan tarihi (en gedim dövrlerden XX esrin evvellerine geder)*, Bakü, Elm Yayıncılık.
- Akkaya, B., Açışlı Çelik, S., & Ergin, İ. (2022). Examining and comparison of education and training systems from pre-school to high school in Türkiye and the Turkish republic of northern cyprus, states of the Turkic World. *Asian Journal of Contemporary Education*, 6(2): 116-135.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı. (2020). Okul Öncesi Eğitim, Genel Eğitim, Mesleki Eğitim, Ortaöğretim Özel Eğitim, Yüksek Öğretim. 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.edu.gov.az> adresinden erişilmiştir.
- Azerbaycan Eğitim. (2020). Azerbaycan Eğitim Sistemi. 15 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.azerbaycanegitim.com/azerbaycan-egitim-sistem/> adresinden erişilmiştir.
- Azərbaycan Təhsil Nazirliyi (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı). (2021). Yüksek Öğretim. 15 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.edu.gov.az> adresinden erişilmiştir.
- Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu (ARTİ). (2021). Eğitim Programları, Yayınlar. 10 Eylül 2021 tarihinde <https://arti.edu.az/az> adresinden erişilmiştir.
- Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika İnstitutu. (2021). Azərbaycan Faktlar və Rəqəmlər. 18 Haziran 2021 tarihinde <https://www.stat.gov.az> adresinden erişilmiştir.
- Bay, E., Alimbekov, A. , Mete, M. , Cücük, E., & Yokuş, E. (2017). Türk Dünyası Birliği Algısı (The Perception of Turkish World Union). *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 11(21), 55-85. DOI: 10.19060/gav.379576.
- Denklik Kılavuzu. (2020). *Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Denklik Kılavuzu 2020*. 30 Ekim 2021 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/denklik/denklik%20C4%B1lavuzu.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Dündar, H. (2016). *Türk Dünyasında Eğitim*. Pegem Akademi.
- EACEA. (2017). *Overview of the Higher Education System of Turkmenistan, Belgium, European Union Education*, Audiovisual and Culture Executive Agency.
- Edunews. (2020). Образование в Узбекистане. 08 Kasım 2020 tarihinde <https://edunews.ru/education-abroad/sistema-obrazovaniya/uzbekistan.html> adresinden erişilmiştir.

- Eğitim Kanunu. (1993). Azerbaycan Cumhuriyeti. Öğretmen Yayıncılık.
- English, L. M. and Carlsen, A. (2019). Lifelong Learning and the Sustainable Development Goals (SDGs): Probing the Implications and the Effects, *International Review of Education*, forthcoming, 1–8.
- Ergin İ., Açışlı Çelik S., & Akkaya B. (2021). A comparative study on the education systems in the turkic countries. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 11(3), 67-80.
- Gül, Y., E. (2019). *Günümüz Türk Devletlerinde Örgün Eğitim*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Hamarat, E. (2019). *21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları*. Seta Analiz, SETA Yayınları. Nisan 2019, sayı: 272.
- Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı (The Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan). (2021). 18 Ekim 2021 tarihinde <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu?lang=en> adresinden erişilmiştir.
- Kazakistan Cumhuriyeti Başkanı Resmi Sitesi. (2019). Stratejiler ve Programlar. 22 Ekim 2019 tarihinde <https://www.akorda.kz> adresinden erişilmiştir.
- Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası. (2019). Bölüm I-IX. 11 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.constitution.kz> adresinden erişilmiştir.
- Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi. (2005). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Talim ve Terbiye Dairesi. 11 Kasım 2021 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/8407073-Kibris-turk-egitim-sistemi.html> adresinden erişilmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. (2021). Kırgız Eğitim Sistemi. 16 Eylül 2021 tarihinde <https://edu.gov.kg> adresinden erişilmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. (2018). Okul, Ders Dışı ve Ek Eğitim Bölümü, Yüksek ve Orta Mesleki Eğitim Bölümü. 05 Haziran 2018 tarihinde <https://edu.gov.kg/ru/about/sistema-obrazovaniya> adresinden erişilmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı. (2021). Başkanlık Eğitim Programı. 14 Ekim 2021 tarihinde <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/46921> adresinden erişilmiştir.
- Kırgız Eğitim Bakanlığı. (2019). Bişkek Eğitim Müşavirliği. 07 Şubat 2019 tarihinde <http://biskek.meb.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- KKTC MEB. (2005). *Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi*, KKTC Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KKTC Millî Eğitim Yasası. (1986). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi'nin 23 Mayıs 1986 Tarihli Birleşiminde Kabul Olunan Millî Eğitim Yasası*.
- KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı. (2021). Eğitim Sistemi. 15 Mayıs 2021 tarihinde <http://www.mebnet.net/sayfa/egitim-sistemi> adresinden erişilmiştir.

- Mammadov, J. (2008). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitim sistemindeki değişim ve gelişmeler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2023). Türk dünyası coğrafyası dersi öğretim programı. 22 Ocak 2022 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2022122102631807-T%C3%BCrk%20D%C3%BCnyas%C4%B1%20Co%C4%9Frafyas%C4%B1%20d%C3%B6p.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2021). 23 Kasım 2021 tarihinde <https://www.meb.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- MEB, Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). 1739 Sayılı Kanun, Resmi Gazete, 14574. 24 Haziran 1973 tarihinde http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf adresinden erişilmiştir.
- Millî Eğitim Temel Mevzuatı. (2000).
- MEB, Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri. (1999).
- MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. 20 Kasım 2021 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_organ_egitim_2020_2021.pdf adresinden erişilmiştir.
- MEB Yayınları. (1997). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü. *Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri*.
- MEB, Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü. (1997). *Türk Cumhuriyetlerinin Eğitim Sistemleri*. MEB Yayınları.
- Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek ve Ortaöğretim Özel Eğitim Bakanlığı. (2021). Eğitim Ağı. 06 Eylül 2021 tarihinde <https://www.edu.uz/uz> adresinden erişilmiştir.
- Özbekistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Bakanlığı. (2021). Eğitim. 07 Eylül 2021 tarihinde <https://www.uzedu.uz> adresinden erişilmiştir.
- Özbekistan'ın Yüksek Öğrenim ve Araştırma Sistemi: Doktora Mezuniyetinin Ana Aktörleri ve Son Reformları. (2020). 10 Ekim 2020 tarihinde <https://ideas.repec.org/p/zbw/iamodp/165.html> adresinden erişilmiştir.
- Özerbaş, M. A. ve Safi, B. N. (2022). İngiltere, Japonya, Norveç, Finlandiya, Singapur, Rusya ve Türk eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 63-80.
- Price, S., & Oliver, M. (2007). A framework for conceptualizing the impact of technology on teaching and learning. *educational technology & society*.
- Polat, F. (2011). Bağımsızlık sonrası Kırgızistan eğitim politikaları ve uygulamaları üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 1-18.
- Savaş, S. (2010). Türk Dünyasında eğitim alanındaki gelişmeler ve yenilikler. *Journal of Azerbaijani Studies*. 6(1), 269-283.

- Shuinshina, N. (2006). *Türkiye`de Kazakistan eğitim sistemlerinin örgütsel yapılarının karşılaştırılması (merkezi ve taşra teşkilatı açısından)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şiraz, F., Azizov, B., & Döş, B. (2017). *Türk Dünyası eğitim raporu-Azerbaycan*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M., & Arı, A. (2009). Kırgızistan`da Eğitimin Temel Problemleri ve Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyacı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 133-147.
- TDPÜ (Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti). (2021). Taşkent Devlet Pedagojik Üniversitesi. 02 Mayıs 2021 tarihinde <https://new.tdpu.uz> adresinden erişilmiştir.
- Toran, M., & Yağan Güder, S. (2020). Supporting teachers` professional development: examining the opinions of pre-school teachers attending courses in an undergraduate program. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 10(3), 809-868. <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2020.026>.
- Turgut, T., Özalp, M., T., & Kaymakçı, S. (2019). Ortaöğretim coğrafya ders kitaplarında Türk dünyasına ilişkin konular nasıl ele alınıyor? *II. Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu (12-14 Ekim 2019), Denizli*.
- Tülbasiyeva, L. (2007). Kazakistan`ın Eğitim Sistemi ve Yeni Gelişmeler. Çeviren: Dr. Almagül İsina. *İslam Ülkeleri Kongresi*, 455-460.
- Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu. (2021). Türk eğitim sistemi. 20 Haziran 2021 tarihinde <https://fulbright.org.tr/turk-egitim-sistemi> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye`de Hayat Boyu Öğrenme. (2022). <https://www.profdreventsahin.com/turkiyede-hayat-boyu-ogrenme.html>.
- Türkmenistan Bilimler Akademisi. (2020). Science and technology. Science of Turkmenistan Policy. 04 Aralık 2020 tarihinde <http://science.gov.tm> adresinden erişilmiştir.
- Türkmenistan Eğitimin İlkeleri ve Genel Hedefleri. (2020). World data on education. Turkmenistan. 01 Ekim 2020 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002113/211313e.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Türkmenistan Eğitim Bakanlığı. (2021). Ministry of Education of Turkmenistan. 15 Kasım 2021 tarihinde <https://education.gov.tm/en/ministry> adresinden erişilmiştir.
- Türkmenistan Eğitim Sistemi. (2020). Eğitim Sistemi, Müfredat. Yüksek Eğitim. 25 Mart 2020 tarihinde <http://countrystudies.us/turkmenistan/16.htm> adresinden erişilmiştir.

- Türkmenistan Demografi Profili. (2019). Turkmenistan. 11 Kasım 2019 tarihinde https://www.indexmundi.com/turkmenistan/demographics_profile.html adresinden erişilmiştir.
- Türkmenistan, Eğitim. (2020). Education. 06 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.usaid.gov/turkmenistan/education> adresinden erişilmiştir.
- Ütkür Güllühan, N., & Bekiroğlu, D. (2022). Hayat bilgisi öğretim programlarının karşılaştırılması: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye Cumhuriyeti örneği. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 95-109. doi: 10.48066/kusob.1093187.
- Variş, F. (1998). *Temel kavramlar ve program geliştirmeye sistematik yaklaşım*. A. Hakan (Ed.), Eğitim bilimlerinde yenilikler (sf.3-19). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Yaldız, A.Ç., & Yılmaz, M. (2018). *Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, İnceleme Araştırma Dizisi, no. 61.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Geliştirilmiş 9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (2017). Türk Dünyasında Bütünleşme Açısından Eğitim İlişkileri. *Journal of Turkish Studies (International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 12(13), 643-658. doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11720>.
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2021). Mevzuat. 09 Aralık 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Zhakanova, G. (2018). *Kazakistan ve Türkiye'de lisans düzeyinde resim-iş eğitiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Zhumasheva, U. (2018). *Sovyet sonrası dönemde Kazakistan'da millî eğitim politikası*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Zhyldyz, A. (2018). *Türkiye'de ve Kırgızistan'da ortaöğretim okullarında çalışan İngilizce öğretmenlerinin yabancı dil öğretiminde karşılaştıkları sorunlar: Bir durum çalışması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

SUMMARY

Introduction

The first step that should not be neglected in order for states and nations to look to the future with confidence is to develop the education and training system. The biggest investment to be made in the world is the investment to be made in people. The first move that will start with the education and training system will bring along the right moves, such as buttoning the start button of the shirt correctly. It is aimed that the level of higher education institutions in the Turkic World States reach very good levels and use all information and communication technologies effectively like developed countries; In addition to being one of the indicators of the development level of that country, it is also one of the indicators of its competence in using information and raising manpower ready for global competition by producing new information.

To realize lifelong learning and mobility for people after higher education or those who have not received higher education; increasing the quality and effectiveness of education and training systems, promoting equality, social cohesion and active citizenship, and increasing efforts towards creativity and innovation, including entrepreneurship at all levels of education. In this study, the similarities and differences in the structure of education and training from higher education (associate degree, undergraduate, graduate and doctorate) to lifelong learning between Turkey, the Turkish Republic of Northern Cyprus and the States of the Turkish World, and the developed and developmental (developing???) education systems in this context have been revealed. It is aimed to ensure that the ongoing important and beneficial points are shared and converged with each other, and that the positive developments in education and training set an example for other states, and to serve to further increase the sharing among them.

Method

The aim of the research is to examine the structure of the education and training system from higher education to lifelong learning in Turkey, the Turkish Republic of Northern Cyprus, and the States of the Turkish World, and to compare them with each other. Data to achieve this goal were collected through document review from the literature on each of these states, from printed scientific and official sources, and from data on the official websites of the ministries of the relevant states. While analyzing the data, descriptive analysis method was used. In the research, education and training themes from languages of education, higher education (associate degree, undergraduate, graduate and doctorate), and lifelong learning were created by considering the descriptive analysis method stages. The sources that can be accessed and evaluated within the scope of the research were examined within the scope of these themes. The data obtained were defined, supported by direct quotations and interpreted by adhering to the original form of the data.

Findings

Generally; Associate's, bachelor's, master's and doctorate education is not compulsory in all states. The reason for this is that in all states, education after secondary education can be made with a certain exam or conditional, and they are taken depending on people's own choices or

achievements. In all states, approximately 2 years of associate education, 4-5 years of undergraduate education, 2 years of graduate education, and 3-5 years of doctoral education are applied. In all developed countries, the years of these trainings show approximate similarities in terms of applied programs and experiences. Another result obtained is that higher education education is given between the ages of 17 and 29 in all states. In all states, lifelong learning is organized in such a way as to complement each other with formal education, to provide the same qualifications when necessary, and to mutually benefit from each other's opportunities.

Discussion and Conclusion

When we examine the higher education education system of the states; the duration of associate degree education generally lasts 2 years, but in the Republics of Azerbaijan and Kazakhstan, this period is extended up to 3-4 years. The duration of undergraduate education varies between 4, 5 and 6 years, depending on the department and some states. For example; Undergraduate education draws attention with 4-5 years in the Republic of Turkmenistan. In other states it varies between 4-6 years. Except for the Republic of Turkmenistan (2-3 years in the Republic of Turkmenistan), in all other states, postgraduate education is implemented as 2 years. Doctoral education is implemented in all states between 3 and 5 years. Doctoral education also differs between states. For example; it is applied between 3-5 years in Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan and Kyrgyzstan Republics. In the Turkish Republic of Northern Cyprus, the duration is 3-4 years and in the Republic of Turkmenistan, doctoral education is applied as 3 years.

When we examine the lifelong learning education system of the states; it is seen that it is not compulsory and applied in the form of formal and non-formal education. Lifelong learning in all states in vocational schools, higher education institutions/universities, institutions providing training for vocational education and retraining, centers, faculties and courses, vocational training and retraining centers for the unemployed, non-governmental education institutions, non-governmental organizations (including unions and associations), in cultural and entertainment centers for the community, in museums, libraries, theatres, cinemas and art galleries, in international organizations and projects at various times and periods. At the end of the research, it was concluded that there are similarities and differences in the structure of the education and training systems of the Turkish States from higher education to lifelong learning. Based on these results, at the end of the research, suggestions were presented for the continuation and further development of the common points, differences and good practices in the education and training system of the Turkish States with an increasing contribution.

ORCID

İsmet ERGİN <https://orcid.org/0000-0001-6501-0152>

Sibel AÇIŞLI ÇELİK <https://orcid.org/0000-0002-1144-2563>

Burcu AKKAYA <https://orcid.org/0000-0002-4571-9065>

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, doküman incelemesine dayalı bir çalışma olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

